

RECORDS ENTORN DE LA TEOLOGIA A CATALUNYA
(1925-1936)

Un sacerdot jove amic meu i intel·lectual em demana una referència elogiosa de la generació sacerdotal de les primeres dècades d'aquest segle, anterior immediata a la guerra civil espanyola de 1936. Em penso que l'amable actitud del meu amic es relaciona amb l'elogi general que en faig en el pròleg de *Les meves confessions*: «La generació passada produí a Catalunya no sols poetes i polítics, sinó també tot un estol de sacerdots intel·lectuals que farien honor a qualsevol literatura cristiana. Noms? Cardó, Ll. Carreras, Bellpuig, Llovera, Anglès, els de Foment de pietat catalana com el jesuïta P. Ignasi Casanovas i Mn. Eudald Serra, montserratins com el P. Ubach, i finalment els caputxins catalans amb l'esperit del P. Miquel d'Esplugues. I altres encara ben dignes d'esment. D'aquell equip sacerdotal ja gairebé no en queda cap individu. La mort se'ls ha endut, uns pacíficament, altres, com el pare Casanovas i Mn. Bellpuig, auriolats de la glòria martirial per ésser sacerdots i per no res més que ésser sacerdots. I encara persisteix la injustícia humana en voler tacar llur record o almenys ofegar llur presència espiritual entre el jovent catòlic de la nostra terra. I jo des de les darreries de la vida sento l'obligació de defensar el bon nom dels meus amics mestres i la glòria del sacerdocí català que fou l'ideal de llur activitat i ho és també del darrer d'ells, l'autor d'aquest llibre: el darrer en sentit cronològic i en valor de sacerdot intel·lectual» (*Les meves confessions*, pàgs. 12-13).

L'exèrcit de sacerdots intel·lectuals de Catalunya el constituïen diferents escamots amb els corresponents directors. Primer es presentava la divisió en religiosos i sacerdots seculars. El dels religiosos constava de tres membres: a) els caputxins, sota la direcció del P. Miquel d'Esplugues; b) el dels jesuïtes, comanats pel P. Ignasi Casanovas, i c) el montserratí, representat pel biblista P. Ubach i per l'erudit P. Albareda. L'altre grup secular era el més nombrós

i potser el més batallador; el constituïen els anomenats al començament i altres de totes les diòcesis catalanes. La nostra unió era més compacta i sincera que la dels grups religiosos, en els quals sols l'ideal comú i catalanòfil i l'educació cristiana frenava o dissimulava certs antagonismes tradicionals.

Els PP. Ignasi Casanovas i Miquel d'Esplugues no sols eren escriptors eminents de la nostra renaixença teològica (com ho palesen els llibres que ens han deixat), sinó també conductors, protectors i encoratjadors dels pensadors joves.

Dels dos prohoms vaig rebre proves d'afecte i de protecció. Del P. Miquel, l'encàrrec de traduir i anotar el volum X de la Fundació bíblica catalana. En la tercera dècada del segle, quan el sectarisme polític del govern suprimí bruscament les nòmines eclesials, el P. Esplugues en saber que jo tenia algun coneixement de la llengua hebrea, m'encarregà la confecció del volum relatiu a Daniel i els profetes menors amb una retribució decorosa que em salvà la situació econòmica amb l'encàrrec de mantenir-me en una exègesi bíblica de sentit conservador, car la pensa teològica encara no havia madurat prou a la nostra terra.

Del P. Casanovas també tinc rebudes proves d'afecte. Ell m'invità i em forçà a donar unes conferències a Balmesiana sobre el talent, i fou ell també qui em prologà el llibre després d'haver-me'n instat la publicació. Quan ell publicà el seu magnífic volum sobre Finestres i els de Cervera m'invità a prologar-lo. Jo m'excusava per la manca de salut i excés de feina. Ell em contestà: mireu, sempre són els delicats de salut i carregats de feina els qui fan els bons treballs.

Els de la colla secular quan ens reuníem en alguna anada dels forans a Barcelona érem rebuts com vers amics. Les nostres comunicacions es reduïen a col·loquis força interessants sobre temes variats (teologia, literatura, art, sociologia); a voltes trivials i de particularitat íntima. Hauríeu vist aquells escriptors seriosos Lluís Carreras i Carles Cardó actuant com personatges de comèdia frívola, revestits i tot de comedians entre la gresca dels espectadors. Discutíem tot sovint actituds de la nostra jerarquia; aleshores massa sovint addicta a la política central i enemiga de les coses nostres.

Lamentàvem la intervenció de la política espanyola en l'elecció dels bisbes, però no ens engrescava massa la de la diplomàcia vaticana. D'entre els dos darrers bisbes de Tortosa, Bilbao, elegit pels polítics de Madrid, i Moll, imposat exclusivament per Roma, seria difícil d'establir-ne el primat de catalanofòbia. Sentíem tots i establíem la necessitat, avui generalment reconeguda, que siguin de la terra i elegits pels de la terra els representants de l'església. I ho establíem no pas per l'egoisme de no veure'ns postergats i arreconats en algunes de les diòcesis catalanes, sinó per l'esperit apostòlic de veure adaptades les preocupacions de la jerarquia amb els sentiments i aspiracions legítimes del nostre poble. Era aquest el punt més violent de la nostra posició de catalans conscients i fermes. Fer part de la nostra colla era tot sovint condemnar-se a la reclusió, a la desconfiança i àdhuc a la persecució oberta. D'això se n'enduia la trista palma el bisbat de Tortosa. Al començament no gosaven acusar-nos de sospitosos d'heterodòxia. Algú que ho va fer per aquells dies fou rebut victoriosament per nosaltres, que en aquestes matèries teològiques filàvem més prim que els nostres adversaris. Recordo que en ocasió d'un sermó de taula que com a magistral em tocà fer a la catedral de Tortosa, vaig parlar sobre l'obediència, i va caure tan mal el sermó, que aquell dia mateix fou muntat un tribunal per a condemnar-me i treure'm la canongia. El secretari del tribunal era un bon home amb el qual tenia jo certa franquesa. I li vaig dir confidencialment: «No us amoïneu; us donaré feta la feina, car en aquest sermó no hi ha ni una idea original meva. Tot és tret de sant Tomàs i de Suárez. I li vaig concretar les citacions per tal de comprovar-les. El resultat fou fulminant. L'endemà el tribunal es va disoldre ell mateix perquè no hi havia causa.

Les acusacions d'heterodòxia vingueren més tard, en els dies del bisbe Moll i fins arribaren a la Nunciatura, davant la qual vaig haver de defensar-me i de la qual vaig obtenir l'aprovació i l'elogi del meu ideari i de la conducta sacerdotal.

El bisbe anterior, Bilbao, escarmentat d'alguna discussió, no ens acusava de falles d'ortodòxia, sinó de motius més innocents. El qualificatiu benigne que ens aplicaven era d'exageració, no gosaven contradir-nos a fons perquè aviat restaven fora de combat. En una ocasió d'aquestes m'engegà com a desesperada raó suprema: «El juicio de estas cosas me pertenece a mí, que soy la autoridad». La

meva resposta fou: «El juicio autoritativo de esto pertenece, sí, a la autoridad; pero el juicio crítico pertenece a todos los que tengan criterio».

Recordo que un dia després d'haver-me fet l'elogi de la nostra colla, em digué: «¡Qué lástima que valores tan sólidos sean anulados por ciertas exageracioncitas! (sic). La meva resposta fou que per qualificar d'exageració calia fixar els límits de la prudència ultrapassats. Però aquests límits inconfessables, quan es precisaven concretament, es reduïen segons els nostres censors a prescindir de la nostra llengua, sobretot en el ministeri pastoral. I això volien dissimular-lo, i haurien volgut obtenir-ho sense proclamar-ho. Nosaltres, però, insistíem teòricament i pràctica en la nostra tesi, la necessitat d'emprar la llengua del poble en les obres d'apostolat. Teòricament ens refermàvem en la psicologia i en les recomanacions de Roma, i en la pràctica presentàvem l'argument general i irrefutable de l'empenta vigorosa de les associacions de llengua i d'esperit català comparades amb el raquitisme i la inacció de les que a la nostra terra se'n desviaven.

Aquest era un dels arguments que presentaven els de la nostra colla als jerarques que volien escoltar-ho. Era un fet, i encara ho és, patent i general l'eufòria espiritual de la part catalanòfila i l'anèmia de la part contrària. Ací a Tortosa funcionava una *Acción católica* de la qual era director general de tota Espanya el bisbe d'ací; però així i tot, era molt pobra la seva activitat i nul l'entusiasme religiós que despertaven a Tortosa. Establírem Mn. Bellpuig i jo un grup fejecista que ben aviat acoblà uns 150 joves, vibrants d'entusiasme i apassionats per la cultura religiosa i social. Mn. Bellpuig i jo els féiem classes alternes; ell, de llengua i literatura nostra, i jo de teologia i sociologia. Els joves no són gaire amants a prendre's amb entusiasme aquestes activitats. Però malgrat aquesta actitud tan pròpia del jovent, les classes nocturnes que havien de durar de 7 a 8, a dos quarts de 6 ja eren plenes d'alumnes, i abans de les 9, havíem de dir autoritativament *prou*, car als alumnes els passava el temps sense adonar-se'n.

Aquest fet i altres de semblants haurien d'haver obert els ulls dels alts representants jeràrquics, però passava al revés, que els molestava i maldaven per ofegar-ho. Com a Tortosa, per exemple, on el bisbe (Bilbao) crida un a un els de la Junta directiva i vela-

dament els amenaça de perdre la col·locació (la major part treballaven en oficines) si no renunciaven al càrrec. No en va claudicar ni un. La guerra civil de 1936 va precipitar la desfeta, va aconseguir allò que el bisbe no havia pogut aconseguir.

Les meves relacions amb els companys del grup sacerdotal, les més personals foren amb el Dr. Cardó. Havíem conviscut al col·legi espanyol de Roma i naturalment com a paisans parlàvem sovint de la nostra terra i ens n'encomanàvem mútuament l'afecte; però ja portàvem aleshores l'un i l'altre la dèria teològica i no ens hi aveníem massa. Recordo que assistíem a la classe *De Verbo incarnato* que ens feia el P. Billot explicant-nos la seva opinió sobre el constitutiu de la unió hipostàtica. A mi em plaïa l'opinió del professor, i Cardó no l'admetia. El temps de recreació d'aquells dies l'esmerçàvem en apassionades discussions. I jo, al llit, per comptes de dormir, forjava nous arguments i contraarguments fins que la salut se'm ressentí i m'obligà el metge a mitigar o deixar aquella feina esgotadora. Però hi havia treballat molt i algun fruit n'havia de treure. A fi de curs, a les oposicions a premi, fou posat el tema del constitutiu hipostàtic del Crist, i amb una dissertació brevíssima em vaig emportar el primer premi del P. Billot. Era natural: les discussions amb Cardó me l'havien fet estudiar molt i a fons.

Cardó era de tots els de la colla el qui més influïa en l'ambient intel·lectual al del laicat a la nostra terra. I bé que s'ho mereixia per les agudeses del seu talent i dels seus estudis i per aquella elegància i actualitat del seu estil literari. Era tot un teòleg i tot un poeta. Més d'una volta dintre la confiança mútua jo li vaig fer aquesta reflexió acusativa: «Toques massa tecles; tens qualitats per a esdevenir el Bossuet de la llengua catalana». Ell, però, em contestava: «Si jo fos com tu que no t'has d'amoïnar per sostenir una família, seria lliure de triar la meua feina. I em plauria de seguir les teves indicacions. Jo, però, sóc fill d'un pobre ataconador i he d'ordenar el meu treball a sostenir la meua mare i els de casa. I he de tocar tantes tecles, com tu lamentes justament, per poder aconseguir-ho».

Encara més íntima i més contínua que amb Cardó era la meua amistat amb Mn. Tomàs Bellpuig. Vivíem tots dos a Tortosa i érem

professors al Seminari; ell de Retòrica i de Llatí, jo de Teologia i Bíblia. Compenetrats en el doble ideal sacerdotal i català, ens hi mantinguérem fermes en la persecució de què fórem objecte de part elevada durant anys i anys. Ell i jo ens consolàvem i ens enfortíem recíprocament i ens sentíem isolats, perseguits, calumniats, però feliços de patir per ideals nobles i ben dignes del sacerdot.

Mn. Bellpuig era un poeta de talla i un pensador vigorós. Els meus escrits passaven tots per la seva censura, i no era rar que ell esmenés algun dels meus sil·logismes; com jo també algun dels seus versos. Aquestes correccions amicals anaven precedides d'explicacions convincentes, sense les quals ni ell ni jo no hauríem acceptat les esmenes ni a títol d'amistat.

L'especialitat del seu apostolat eren els joves, sobre els quals imposava una simpatia irresistible. En aquest camp treballàrem sempre junts: ell com a mestre i director; jo com ajudant i col·laborador. Tots dos vam caure en mans dels sicaris de 1936 i plegats fórem portats a Barcelona on ell tingué la dissort de caure novament en mans dels assassins. La dissort o la glòria? Car en aquelles hores de perill imminent, ens consolàvem mútuament amb aquesta reflexió confortant: «Mai no negarem la nostra condició de sacerdots. Si ens maten per això, ben vinguda la mort; però protestarem si ens maten per enemics del règim imperant; no som partidaris de polítiques dictatorials ni enemics de les reivindicacions obreres».

La filiació intel·lectual d'aquells grups sacerdotals es referia immediatament i directa al mestratge de Torras i Bages i remotament, però també amb eficàcia, a Balmes. Dos tipus intel·lectuals de certa unitat racial catalana, però de profundes diferències personals. L'un, Torras i Bages, bell exemplar de talent sintètic que es resol en frases denses, a voltes admirables, sovint atapeïdes i no fàcils de justificar concretament; l'altre, Balmes, ja reconegut com esperit implacablement analític i desconfiat de frases de gran amplària si no es presenten justificades a la llum concreta de l'anàlisi. Entre nosaltres predominaven els primers. Recordo que a l'amic Cardó i a d'altres de la colla havia fet jo el retret d'una imitació massa servil: no que Torras i Bages no fos un exemplar magnífic dintre del seu estil, sinó precisament per això mateix, pel seu valor ex-

cepcional, perquè no tothom té la potència i la preparació sintètica de l'autor de *La tradició catalana* i de les pastorals admirables. En canvi l'estil analític de Balmes és més planer i més assequible en general amb l'esforç congruent. Aquesta opinió meva topava sovint amb la dels altres, especialment amb la de Cardó, i sovint era objecte de polèmiques interessants.

L'ideari polític naturalment no era uniforme entre nosaltres. Les simpaties anaven repartides entre *la Lliga*, *l'Acció catalana* i *Unió democràtica*; potser preferentment per la segona; però lamentàvem la divisió entre dretes i esquerres que no volien o no podien entendre's. Recordo que quan les eleccions per al parlament català, un emissari de don Francesc Cambó em proposà de presentar-me com a candidat per la Lliga, per la part de Tarragona. Després de presentar-li els inconvenients de part meva (econòmics principalment), que foren resolts sense dificultats, li vaig dir clarament que jo era enemic de la política de dretes i esquerres i que en tot cas m'hauria de presentar com a independent dels partits. Em digué l'emissari (el senyor Casabó) que també pensava així el mateix Cambó, però costà una mica d'acceptar la meva condició d'independent. Ho va desfer tot la diplomàcia catalanòfoba del doctor Bilbao (sense disgust de part meva), car preveia una posició difícil davant el sectarisme esquerrà.

El nou règim republicà ens era acceptable a tots, però ens desagradava a tots l'actitud sorrudament antirreligiosa dels republicans.

Les idees teològiques imperants en la colla nostra eren, naturalment, les de l'ortodòxia romana, però agençades amb una forta dosi d'esperit crític i revisionista. Tomistes generalment, però sense hipotecar tot el nostre ideari, no eren encara les del Vaticà II, però s'hi acostaven i n'eren una bona preparació. Els medis de comunicació on solíem exposar-les eren les revistes mensuals: *La paraula cristiana*, *El bon pastor*, *Criterion*, i el diari *El matí*. Col·laboràvem en la *Bernat Metge* i en la *Fundació bíblica*.

Acabo aquestes notes amb un detall trivial si voleu, però simptomàtic de la situació nostra. En aquells dies es produí encoratjada de Roma una reacció a favor de la pronúncia romana del llatí eclesiàstic. Nosaltres n'èrem partidaris teòrics i pràctics. Això bastava

perquè fos detestada i fins prohibida des de certes altures jeràrquiques. El cas més agut d'aquesta dèria antirromana s'escaigué a Tortosa on a un canonge amic nostre (Mn. Josep M. Bertran), a ple cor de la catedral, li fou imposada pena de *suspensió a divinis* per pronunciar el llatí *more romano*.

J. B. MANYÀ